

Introduksjon

Filosofihistoriens glemte kvinnelige pionerer

Hilde Vinje

Hilde Vinje er doktorgradsstipendiat i filosofi ved Institutt for filosofi, idé-, kunsthistorie og klassiske språk, Universitetet i Oslo. Hun har kombinert studiebakgrunn fra filosofi og klassiske språk, og skriver avhandling om tid og lykke i Aristoteles' filosofi.

hilde.vinje@ifikk.uio.no

Denne utgaven av *Norsk filosofisk tidsskrift* har «filosofihistoriens glemte kvinnelige pionerer» som tema. Hvorfor trengs et slikt nummer?

I utgangspunktet skulle man ønske at et slikt temanummer var unødvendig. I et fag som er tuftet på argumentasjon og kritikk, er det dessuten lett å stille seg undrende til hvorfor en filosofis kjønn skal være verdt et fokus. Hvorfor skulle det ha noen betydning om de sentrale verkene i filosofihistorien er skrevet av menn eller kvinner?

Kaster man et blikk på filosofihistorien slik den tradisjonelt legges frem, kan man ikke benekte at utvalget som regel består av mannlige tenkere. Et talende eksempel er innføringsemnene i filosofihistorie på laveregradsnivå ved norske universiteter, hvor alle originaltekster på pensum er forfattet av mannlige tenkere.¹ Filosofihistorien som disse studentene blir presentert for, er en filosofihistorie *uten* kvinnelige pionerer. Dette er samtidig intet enestående tilfelle.² Hva forteller et slikt fravær oss om filosofiens historie?

1. Ingen av innføringsemnene i filosofihistorie på laveregradsnivå ved norske universiteter som har pensumlister tilgjengelig på nett dekker originaltekster skrevet av kvinnelige filosofer i inneværende akademiske år (2017/2018). (Kilder: Universitetet i Oslo: [FIL1005 – Innføring i filosofihistorie frem til 1800](#); Universitetet i Agder: [FIL103-1 Filosofihistorie](#); Universitetet i Bergen: [FIL120 - Filosofihistoria frå antikken til opplysningstida](#) og [FIL121 - Filosofihistoria frå opplysningstida til 1900-talet](#); Universitetet i Tromsø: [FIL-1005 Filosofihistorie I](#) og [FIL-1006 Filosofihistorie II](#). Ved NTNU ligger ikke pensumlistene for [F11401 - Filosofihistorie 1](#) og [F11402 - Filosofihistorie 2](#) åpent ute, men læringsmålene navngir en rekke filosofer, hvorav alle er mannlige. Nord Universitet, OsloMet – storbyuniversitetet, Norges miljø- og biovitenskapelige universitet, Universitetet i Stavanger og Universitet i Sørøst-Norge tilbyr ikke årsstudium eller bachelorgrad i filosofi.) På den positive siden bør det nevnes at Universitetet i Tromsø fra og med høsten 2018 tilbyr et nytt bachelorprogram i filosofi hvor tenkere av begge kjønn skal stå på pensumlistene i alle fag, skjønt filosofihistorie ikke inngår som noe obligatorisk emne. [Lesedato for lenker: 12.05.2018]
2. Som Tove Pettersen bemerker i *Filosofiens annet kjønn*, var det i fem av seks innføringsemner i filosofi ved Universitetet i Oslo ingen tekster av kvinnelige filosofer blant primærlitteraturen på pensum i 2009. Det samme gjaldt innføringsemnene i filosofihistorie på laveregradsnivå ved alle norske universiteter i fjor, da undertegnede som redaktør i *Salongen – nettidsskrift for filosofi og idéhistorie* viste til at det utelukkende stod originaltekster av mannlige forfattere på pensum i samtlige emner. Jf. Tove Pettersen, *Filosofiens annet kjønn*, Pax Forlag, 2011, s. 10; Hilde Vinje, «En mangelfull historie», *Salongen – nettidsskrift for filosofi og idéhistorie* 28. januar 2017.

Et mulig svar er at kvinnelige filosofer ikke fantes, eller at deres intellektuelle bidrag simpelthen ikke var fremragende nok til å fortjene en plass på filosofihistoriens stjernehimmel. I møte med fremstillinger av filosofihistorien som kun presenterer mannlige tenkere, er det enkelt å slå seg til ro med slike svar. Men som denne temautgaven setter seg fore å vise, gjenspeiler ikke slike forestillinger realitetene. For bak glemselens slør finnes det en rekke lysende kvinnelige tenkere i filosofihistorien.

Hensikten med dette dobbeltnummeret er å gi leseren innsyn i tenkningen som går tapt i de tradisjonelle fremstillingene av filosofihistorien. Ved å vise at det ikke kun er mannlige tenkere som har drevet faget fremover, er ambisjonen å bidra til et mer nyansert bilde av filosofiens utvikling og illustrere at kritisk tenkning slettes ikke har vært noen kvinnefri sone. I det følgende vil jeg først si litt mer om de redaksjonelle prioriteringene som har formet det endelige resultatet, før jeg gir en nærmere presentasjon av bidragene som er med og hvordan de på ulikt vis tematiserer glemsel av kvinnelige pionerer i filosofihistorien.

I alt rommer utgaven seks artikler, tre oversettelser og to bokomtaler. For å sikre en viss historisk bredde, har ett hensyn i arbeidet med dobbeltnummeret vært å trekke frem tenkere fra ulike epoker i filosofihistorien. Mens enkelte bidrag fokuserer på antikk filosofi, renessansetenkning og tysk fenomenologi, faller likevel et flertall av tekstene innenfor tidlig moderne filosofi. At tenkning fra den tidlig moderne perioden dominerer utvalget, er ingen tilfeldighet: De siste tiårene har det vokst frem en stor internasjonal forskningsinteresse for oversette kvinnelige filosofer i den tidlig moderne perioden, noe som har resultert i nye faglige ressurser og aktiv debatt om deres originale bidrag. Å støtte opp under denne utviklingen i det nåværende nummeret av *Norsk filosofisk tidsskrift* har vært en annen målsetting.

Å presentere innholdet i dette dobbeltnummeret som noen dekkende fremvisning av kvinnelige pionerer som fortjener en renessanse, enten generelt eller innenfor en bestemt filosofihistorisk epoke, ville likevel være feil.³ Heller enn å utgi seg for å være noen fullstendig fremstilling, er bidragene i denne utgaven først og fremst bruddstykker av glemt tenkning som er verdt å hente frem. For eksempel er det ikke til å legge skjul på at de alle faller innenfor kategorien vestlig filosofihistorie, eller at de tematiserer glemsel på forskjellige måter. Når det er sagt, håper jeg likevel at et slikt initiativ vil gi et skjerpet blikk på hvilke tekster og tenkere som fortjener innpass i fagets kanon og fungere som en kritisk motvekt til kvinnetomme fremstillinger av filosofihistorien.

Så hvilke bruddstykker av den mindre kjente filosofihistorien får man i dette nummeret? Og hvordan tematiserer de glemsel av foregangskvinner i filosofihistorien?

I artikkelen «Den kjente og den glemte Hypatia» tar Kristin Sampson for seg den egyptiske filosofen og matematikeren Hypatia av Alexandria (c. 355–415 e.Kr). Hypatia var i antikken en navngjeten intellektuell: Hun «overgikk alle filosofene i sin samtid», ifølge kirkehistorikeren Sokrates Scholastikos,⁴ og ledet sin egen nyplatoniske skole i Alexandria. Men selv om Hypatias navn fremdeles er velkjent, er det ikke på grunn av sin filosofiske tenkning hun huskes – men for sin grufulle død, som forvandlet henne til en legende for ettertiden. «I en viss forstand er Hypatia glemt gjennom å være skjult av sin egen berøm-

3. Lesere som er interesserte i en omfattende oversikt over kvinnelige tenkere i filosofihistorien, vil finne et godt utgangspunkt i Mary Ellen Waithe (red.) klassiske firebindsverk *A History of Women Philosophers*.

4. *Historia Ecclesiastica* 7.15.

melse», poengterer Sampson. Ved å undersøke hvordan Hypatia fremstilles i legendene og hvordan hennes filosofi samtidig har gått i glemmeboken, diskuterer Sampson hvor langt vi kan gå i rekonstruksjonen av hennes filosofiske lære.

Unn Falkeid trekker i sin artikkel den italienske renessansetenkeren Moderata Fonte (1555–1592) og hennes dialog *Il merito delle donne* («Kvinnerens verd») frem i lyset. I denne filosofiske dialogen, argumenterer Falkeid, finner vi kimen til en ny type feminisme som skulle bli avgjørende for senere århundres kvinnekamp i Europa. Til tross for at det fantes en lang rekke kvinnelige intellektuelle som publiserte egne tekster i renessansen, er det Fontes samfunnsengasjement og særlig dialogkarakteren Corinnas oppfordring til handling som gjør *Il merito delle donne* unik, hevder hun: «Corinnas råd drønner gjennom århundrene: Det eneste som kan gjenopprette maktbalansen mellom kjønnene er en gjennomgripende omveltning av rådende vaner og tradisjoner. Så hva med å begynne å ta Moderata Fonte og andre kvinnelige filosofer og forfattere inn på pensumlistene våre?»

Brevkorrespondansen mellom Elisabeth av Böhmen (1618–80) og René Descartes (1596–1650) er utgangspunktet for Fredrik Nilsens artikkel, «Elisabeth av Böhmen og sinn-kropp-problemet». Brevene som utgjorde Elisabeths side av korrespondansen ble i lengre tid regnet som tapte, men dukket uventet opp igjen på 1870-tallet. Som en av de første i filosofihistorien, formulerer Elisabeth i sin kritikk av Descartes det som i ettertid har blitt kjent som *the mind-body problem*: Hvordan kan den immaterielle sjelen påvirke den materielle kroppen, og omvendt? I artikkelen analyserer Nilsen de fem brevene som utgjør kjernen av deres diskusjon av samvirket mellom kropp og sjel, og argumenterer for at det var Elisabeths kritikk av substansdualismen som motiverte Descartes til senere å lansere sin velkjente teori om konglekjertelen.

Metafysikken utviklet av den britiske filosofen Anne Conway (1631–1679) er emnet for Hege Dypedokk Johnsens artikkel, «Anne Conway og materiens åndsliv». I den posthumt publiserte avhandlingen *Principles of the Most Ancient and Modern Philosophy* la Conway frem en høyst original substans-teori, som brakte henne anerkjennelse i årene etter hennes død. «Likevel ble hun neglisjert og glemt i lang tid og behandles fremdeles som en fotnote i filosofihistorien», skriver Dypedokk Johnsen. I artikkelen fokuserer hun på Conways teori om materiens åndsliv, og diskuterer dessuten hvordan Conway gikk forut G.W. Leibniz med sitt monade-begrep og hvorvidt han kan ha trukket veksler på hennes opprinnelige idé.

I artikkelen «Mary Wollstonecraft och autonomins oppkomst: En studie i filosofihistoriens marginaliseringsmekanismer» problematiserer Martina Reuter den tradisjonelle filosofihistorieskrivningen og gjør en casestudie av J.B. Schneewinds innflytelsesrike verk *The Invention of Autonomy: A History of Modern Moral Philosophy* (1998). Selv om oversiktsverket har en bred tilnærming til moralfilosofiens utvikling, inkluderer det ingen kvinnelige filosofer. Reuter argumenterer for at Wollstonecrafts frihetsfilosofi er ytterst relevant for Schneewinds fremstilling av autonomibegrepets fremvekst, som på sin side legger stor vekt Jean-Jacques Rousseaus teorier om oppdragelse – en teori som Wollstonecraft gikk kraftig i rette med. Til tross for at Wollstonecraft allerede er velkjent som en feministisk pioner, illustrerer Reuter hvordan sentrale deler av hennes tenkning likevel blir forbigått når filosofihistorien skal gjenfortelles i større trekk.

Alexander Myklebust diskuterer i artikkelen «Tid, rom og realitet» det filosofiske forfatterskapet til den tyske fenomenologen Hedwig Conrad-Martius (1888–1966) og legger

frem en systematisk lesning av hennes sentrale verker om tid og rom. Conrad-Martius, som har blitt beskrevet som «den tyske filosofiens førstedame»,⁵ er et navn svært få kjenner i dag. Hun var opprinnelig en del av München-fenomenologien og elev av Edmund Husserl, og utviklet i løpet av sin karriere en filosofi basert på det hun kalte *realontologi*. Denne filosofien er fortsatt aktuell, argumenterer Myklebust, og legger særlig vekt på hvordan Conrad-Martius' systematiske tenkning kan utfordre dagens filosofer i diskusjoner om realisme.

Foruten de seks artiklene, rommer nummeret også et utvalg oversettelser og bokomtaler. Åsne Dorthea Grøgaard innleder og oversetter fem av de sentrale brevene om kropp og sjel som ble utvekslet mellom Elisabeth av Böhmen og Descartes, som også er tema for Nilsens nevnte artikkel.⁶ Inger Bakken Pedersen oversetter kapitlet «Om hypoteser», hentet fra *Institutions de Physique* (1740) av filosofen, fysikeren og matematikeren Émilie du Châtelet (1706–1749). I «Om hypoteser» argumenterer hun for at hypoteser spiller en vesentlig rolle i god vitenskapelig metode og foregriper på flere vis det som skulle bli rådende metode i moderne vitenskap, noe Bakken Pedersen også fremhever i sin innledning. Petter Sandstad oversetter Eugenie Ginsbergs artikkel «Vedrørende Husserls lære om helheten og delene» (1929). Trass i at Ginsbergs filosofiske karriere tidlig ble avbrutt – hun ble drept av nazistene under jødeutryddelsene i 1942 og alle upubliserte manuskripter ble brent – forsøker Sandstad i sin innledning å vise at hennes artikkel står igjen som et pionerarbeid innen Husserl-forskningen. Til sist byr utgaven også på to bokomtaler om moderne filosofi: Runar Bjørkvik Mæland anmelder antologien *Women and Liberty, 1600–1800* (2017) og Oda K.S. Davanger vurderer *Early Modern Women on Metaphysics* (2018).

Filosofene omtalt i dette dobbeltnummeret fortjener alle å hentes frem fra glemselen, ikke først og fremst fordi de er kvinner, men fordi den filosofiske arven etter dem ikke har blitt bedre ivaretatt. Å rette et kritisk blikk på tradisjonelle fremstillinger av filosofihistorien som utelukker dem, er en øvelse som krever faglig selvrefleksjon. Med denne tema-utgaven håper jeg det vil bli klart at filosofifaget vil vinne på å hilse slike refleksjoner velkommen – og ikke minst, at det er flere tapte nyanser å finne i filosofihistorien for den som er villig til å lete.⁷

God lesning.

Hilde Vinje

Mai 2018

5. Prudence Allen, 2018. «The Passion of Edith Stein – Revisited». I Kathleen Haney (red.), *Listening to Edith Stein: Wisdom for a New Century*, ss. 64–65.

6. Oversettelsen er en bearbejdet versjon av to oversettelser som først ble publisert hos *Salongen – nettidsskrift for filosofi og idéhistorie* og er gjengitt med tillatelse.

7. Avslutningsvis vil jeg rette en stor takk til Einar Bøhn for invitasjonen til å redigere dette dobbeltnummeret, og til Hege Dypedokk Johnsen for kommentarer til et tidlig utkast av introduksjonen.